

MAGYAR FERENCZRENDIEK A XVI. SZÁZAD ELSŐ FELEBEN.

--- NEGYEDIK KÖZLEMÉNY. ---

IV.

Szt. Ferencz szabályai értelmében így oszlott meg a hatalom, a tekintély, a kormányzás, a tartománygyűlés és az előljárók között. Természetes, hogy mindebben csak a kisebbség részesülhetett. A nagyobb rész névtelenül, engedelmeskedve, és dolgozva élt a zárda falai közt, legfeljebb akkor vétetve jobban észre, ha valakit társainak bizalma kiemelt a szerzetesek nagyobb zöméből.

De ha amazoknak több jutott a hatalomból, emezeknek alighanem nagyobb részük volt a lélek zavartalan békéjében.

A tisztségek, a hivatalnokoskodás, kétségkívül megszorította a gondot, növelte a felelősséget, fokozta a fárasztó, pihenést nem ismerő tevékenységet. Akit a bizalom és saját kiváló tulajdonai egy zárda, egy kerület, egy tartomány élére állítottak, az minden inkább volt, mint a maga embere. Másokért való gond ült szívében, másokért való munka foglalta le idejét, a többiek jóléte és nélkülözése, öröme és bánata, erényei és bűneiért tartozó felelősség töltötte be lelkét. Az az egyszerű szerzetes ellenben, a ki elvegyülve társai között észrevétlenül, rábízva magát teljesen a rend szabályaira, szó nélkül alávetve magát előljárója akaratának, imádkozva és dolgozva, mintegy akarat nélkül, de egyuttal minden gondtól és felelőségtől menten élte le napjait, jóval nagyobb mértékben élvezte a lélek békéjét, a kedélyvilág nyugodt egyformaságát, szóval a szerzetesi élet csendes de igaz boldogságát, a melyet a jól fegyelmezett, az önsanyargatás gyakorlásában megedzett akarat nem engedett oda martalékul sem a hiúságnak, sem egyéb emberi gyengeségnek.

Ezt azonban csak akkor tudjuk megérteni, ha ezeknek a szerzeteseknek az életét egész közletről látjuk. Ha ismerjük

lelki műveltségük fokát, napi foglalatosságait, szórakozásait, idejük beosztását stb.

Tekintsünk tehát be a zárda falai közé, s figyeljük meg őket a templom boltívei alatt való imádkozás idején, munka közben, étkezés alatt és után, a pihenés óráiban, kezdve attól a naptól, hogy mint növendékek a szerzet kötelékébe felvétettek s átlépték a kolostor küszöbét, lemondással a szívükben, áldozatul hozva fiatal vérük pezsgését, felajánlva munkakedvük minden erejét, az ég felé irányzott tekintettel, mely mindezek fejében az ígért örökké tartó boldogságot kereste — egészen azon pillanatig, amidőn megdermesztve a halál fagyától, örökre lecsukott szemekkel, mint a keresett boldogság örököseit lekisérték őket a zárda sirboltjába.

A rendbe való felvétel nem járt semmi nehézséggel, ha az illető kérelmező bizonyos feltételeknek megfelelő életviszonyok közt élt. Így megkívánták tőle, hogy legalább 14 éves, törvényes születésű, hitében buzgó katolikus, nőtelen, egészséges testű és lelkű, adósságoktól ment legyen, jó hírnévnek örvendjen és semmiféle büntény gyanuja alatt ne álljon. Szükséges volt azonkívül, hogy bizonyos fokú tanultsággal is rendelkezzen — mint a konstitúcióban olvassuk »sit competenter litteratus.« Akik ezen feltételeknek megfeleltek, felvétettek a rendbe s kellő előkészület után áldozó papokká szenteltettek.

Voltak azonban a rendnek oly tagjai is, a kik, bár a többiekhez hasonlóan letették a szegénység, szüzesség és engedelmesség hármas fogadalmát, papi ténykedéseket soha sem végezhettek. Ezek az ugynevezett »laicus« testvérek voltak, akik a házban, kertben a nehezebb munkákat végezték, főztek, varrtak stb. Az ilyenek felvételénél azt kívánták, hogy az illető munkabíró, egészséges ember legyen, 18—40 év között. Ezek közé néha feleséges embert is felvettek, mint pl. 1537-ben a báthori orgonistát, miután előbb az egyházi hatóság törvényesen elválasztotta őt nejétől s az asszony is letette a tisztaság fogadalmát.¹⁾ A felvételt a kusztoszok eszközölték, az egyes kerületek szükségleteihez mért számarányban. Ők tartoztak tehát a felvétetni kívánók egyéniségét és viszonyait is vizsgálat alá venni. Ha a kusztosz valakit e nélkül és az előbb elszámolt feltételek valamelyikének ellenére vett volna fel, az illető a fogadalom letetéséhez csak is a tartományfőnök különös engedélye mellett járulhatott. Kivételnek csak azon esetben volt helye, ha a szerzetbe olyan egyén kívánt felvétetni, akinek belépése akár képességei, akár kiváló társa-

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

dalmi állása folytán különös épülésére szolgált volna az egyháziaknak és világiaknak egyaránt. Tudunk rá esetet, hogy az egyik házfőnök a kusztosz és a tartományfőnök tudta nélkül felvett egy laicus testvért ujoncznak. Ez Szántón történt 1533-ban. Midőn ez a tartományfőnöknek tudomására jutott, jóváhagyta ugyan a felvételt, sőt nehogy az ártatlan fráter bűnhődjék, az addig benn töltött időt is beszámította az ujonczévébe, de egyuttal közölte a házfőnökkel, hogy ezen önkényes eljárása miatt — mihelyt a kusztodiába utazik — meg fogja őt büntetni.¹⁾

A kolduló szerzetekből egyáltalában meg volt tiltva valakit szent Ferencz rendjébe befogadni. Más szerzetes rendekből pedig csakis az illető rend főnökének beleegyezésével volt az átvétel megengedve. Ellenkező esetben a felvétel érvénytelennek tekintetett.

A felvettek novicziusoknak, ujonczoknak neveztettek. Ezek közvetlenül a felvétel után meggyóntak, megáldoztak, és jóvátették az esetleg más hírnevén, tulajdonán ejtett sérelmeket, hogy így előbbi életök salakjától megtisztulva, Istennel és emberrel kibékülve kezdhessék meg az új életet.

A XVI. század első felében, a mohácsi vészre következő időszakban, ugyálszik, nem volt meghatározva, hogy az ujonczok melyik zárdában tartózkodjanak. Legalább erre mutat az 1537-ben Berényben megtartott káptalannak azon határozata, hogy az ujonczok ne költöztessenek hol ebbe, hol abba a zárdába.²⁾ Ugyesztén már az 1535. évben Gyöngyösön megtartott káptalan is intézkedett e tekintetben, még pedig oly formán, hogy az ujonczok számára minden kusztódiában, ha csak lehetséges, két vagy legalább egy alkalmas zárdá jelöltessek ki.³⁾

Amint az ujonczok megérkeztek a számukra berendezett zárdába, egy gyóntatóatyja vezetése alá kerültek.

Ezt nagy gonddal választották ki az előljárók.

Komoly, érett gondolkodásu, józan ítéletű embernek kellett lennie, aki eléggé ismerte az emberi lelket, hogy arra hatni is tudjon. Nemcsak a kellő ismeretekkel kellett rendelkeznie, hanem az is szükséges volt, hogy szigorú szerzetesi szellem hassa át őt, hogy ne csak élőszóval, hanem példájával is oktassa a reábizott ifjakat. Türelem, elnézést kívántak tőle mások hibái iránt s kemény szigort önmagához, hogy mérsékelten, okosan tudjon jutalmazni és büntetni. Szóval olyan

¹⁾ Levelező könyv. 39a.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1535.

embert kerestek benne, aki tudjon jól tanítani, s egyuttal kitünően nevelni.

Mert ez volt az ő feladata. Az ujoncok egy álló esztendeig egyedül az ő befolyása alatt állottak. Ezen idő alatt ő volt vezetőjük és tanácsadójuk, tanítójuk, meghittjük, barátjuk. Ő oktatta őket a latin nyelvre, a szükséges imádságokra, a rend szabályaira. Az ő példája buzdította őket az önmegtartóztatásra, az alázatosságra, az áhitatra. Az ő szava lelkesítette őket a szegénység, szűzesség, engedelmesség szeretetére. Ő gyűjtötte meg lelkükben azt a tüzet, amely képesekké tette őket arra, hogy a szegénységért, az önsanyargatásért le tudjanak mondani a világ minden öröméről.

Ez alatt az egy év alatt az ujoncok szinte légmentesen el voltak zárva a külvilágtól. Nem léphettek át a zárda küszöbét, kivévn valamely ünnepélyes körmenet alkalmával, vagy ha esetleg más kolostorba rendelte át őket fellebbvalóik akarata. Nem beszélhettek világi egyénnel, még legközelebbi rokonaikkal sem, hanem csak gyóntatójuk engedelmeivel, s az ő jelenlétében. Nem írhattak s nem kaphattak leveleket lelki vezetőjük tudta és beleegyezése nélkül. Sőt még a kisebb rendeket sem vehették fel ezen idő alatt, vagy ha valaki már fel volt szentelve közülök, annak nem volt szabad gyóntatnia. Hetenkint háromszor: hétfőn, szerdán és pénteken, oda állottak a kolostor szerzetes atyái elé, s egyenkint elszámolták mindazokat a kisebb-nagyobb botlásokat, hibákat, bűnöket, amelyeket a megelőző napon netalán elkövettek. A házfőnökhöz tartozott ezek miatt őket meginteni, megdorgálni, avagy megbüntetni.

Oly esendben, oly egyhangu foglalkozás közt, olyan szigorú fegyelem alatt töltötték napjaikat, hogy a lélek úgyszólván kényszerítve volt magába mélyedni.

Igy jutottak el, önmagukkal foglalkozva, imádkozva és dolgozva, lassankint ahhoz a ponthoz, ahol reájuk nézve megszünt vonzerővel és csábító hatással birni a hírnév, a gazdagság, a gyönyör, s ahol fiatal lelkük minden lángolásával, szívük minden dobbanásával, az örökkévalóság felé fordultak.

Az ujoncnev leteltével mindazoknak, akik ezen idő leforgása alatt velük érintkezésben voltak, bizonyosságot kellett tenniök viselkedésük, társalgásuk, modoruk kifogástalan, sőt épületes voltáról. Csak ha e tekintetben nem emelhetett ellenük senki kifogást, bocsájtattak a fogadalom letévéséhez.

Ez mindig bizonyos ünnepélyességek közt ment végbe.

A fogadalmat tevőnek mindenek előtt a földi javakról való lemondást kellett bebizonyítani azzal, hogy tényleg lemon-

dott minden néven nevezendő tulajdonáról, s mindazt, ami bizonyos értéket képviselt s aminek eddig birtokában volt, átadta előljárójának. Azután összegyültek a kolostor atyái a zárda valamely tágasabb helyiségében, s itt a fogadalmat tevő a kusztosz vagy házfőnök elé térdelve, összekulesolt kezeit annak kezeibe téve, a következő szavakkal mondott le a világról: »én így és így nevezett testvér, ígérem és fogadom a mindenható Istennek, a B. Szűznek, szent Ferencznek, minden szenteknek, és neked atyám, hogy egész életemen keresztül meg fogom tartani a kisebb testvéreknek Honorius pápa által megerősített szabályait, szegénységben, engedelmisségben és szüzességben élvén.« Mire az illető kusztosz, vagy házfőnök biztosította őt, hogy ha fogadalmát beváltja, jutalmul az örök boldogságot fogja elnyerni.¹⁾

Azok az ujonczok, akik nem váltak be, visszakapták a belépésük alkalmával viselt ruháikat, és békében elbocsájtattak. Az egyik ily ujoncz, 1534-ben, nagyon bizhatott magában, mert felvételekor ruháit oda ajándékozta egyik rokonának. Igaz ugyan másrészt, hogy ez nem valami nagy áldozat volt tőle, mert oly silányul volt felöltözve, hogy az üngön kívül alig volt rajta egyéb. Miután azonban mezeitelenül még sem lehetett utnak eresztetni, a tartományfőnök írt a quardiánnak, hogy adjon neki valami hitvány ruhát.²⁾

A fogadalmat tevők közül a laikus testvérek valamelyik zárdába küldettek, ahol mesterségüknek megfelelő foglalkozáshoz jutottak. A tulajdonképpeni növendékek pedig hozzáláttak a tanuláshoz.

A mohácsi vészre következő zavarteljes időben a tanulmányok végzésére nem volt állandóan valamely zárda kijelölve, hanem káptalanról-káptalanra külön határozták meg, hogy az ifjak iskoláztatása hol történjék. Így pl. 1531-ben úgy intézkedik a káptalan, hogy a jövő gyűlésig Váradon tanítsák őket.³⁾ Hasonló határozatot hozott az 1533. káptalan.⁴⁾ Tanárrul — kit »lectornak« neveztek — akkor Athyai Pétert, ekkor Hamanthi Tamást rendelték.

Sajnos, forrásaink nem szólnak arra vonatkozólag semmit, hogy mit tanítottak ezen iskolákban.

A konstitúciók mindössze csak annyit mondanak, hogy a kusztoszok ne alkalmazzanak olyan egyéneket gyóntatókul és hitszónokokul, akik valamelyes tanultsággal nem rendelkeznek

¹⁾ Münchener kodex. I. Pars constitutionis 32 a.

²⁾ Levelező könyv 76 a.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1531.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1533.

(sine aliquali sufficientia litterarum) és hogy a növendékeket, különösen az ifjabbakat, nagyon korán ne bocsássák a felszentelésre. Továbbá, a tartományfőnökek és a többi előjáróknak arra is kiterjedjen figyelmük, hogy a gondjaikra bizott testvérek tudják mindazt, ami az üdvösség elnyeréséhez szükséges, kivált a gyóntatók és hitszónokok. Gondoskodjanak kellő tanerőkről is. A növendékek és a fiatalabb áldozárok irodalmi nyelven társalogjanak, és az étkezések idején felolvasásokat tartsanak.¹⁾

A levelező könyvben pedig ezeket írja valaki: tudvalévő dolog, hogy nekünk nem az elvont fogadalmakra, a pompás érvelésre van szükségünk, hanem arra, hogy ismerjük a szent írást, a közhasznú dolgokat, s kivált ami a gyóntatáshoz tartozik. Ezt veszik az emberek rendesen igénybe. Ugyanazért a mi tartományainkban is vannak olyan atyák, akik az ily szükséges ismeretekkel rendelkeznek és képesek másokat is oktatni.²⁾

Miután a növendékek tanulmányaikat befejezték, és legalább 22. életévüket betöltötték, papokká szenteltették. A felszentelés rendszerint a legközelebb eső püspöki székvárosban történt, az illető püspök vagy helyettese által. Így tudjuk, hogy egy ízben a tartományfőnök Esztergomba küldi a növendékeket felszentelésre, máskor pedig a kusztosz Egerbe rendeli őket.³⁾

Midőn az ujonczok megkezdették a próbaévet, már a szerzet ruháját viselték. Nem is vetették ezt le többé, sőt ebben is temettettek el.

A ruházat a konstitucziók értelmében olyan volt, hogy annak silánysága nem csak az árából, hanem magából a posztóból is megítélhető volt, miután a rend szabályai szerint a szerzeteseknek szegényes ruházatban kellett járniok.

A magyar ferenczrendieké, a tartomány ősrégi szokása szerint, egyszerű hamuszürke színű posztóból készült. A csuha olyan hosszúra volt szabva, hogy a derékon átkötve, leért egészen a láb sarkáig; nem érte a földet, de a sarok felett sem volt négy ujnival rövidebb. A csuklya leért egészen a derekát övező kötélig, s ennél két ujjnyinál sem hosszabbnak sem rövidebbnek nem volt szabad lennie. A szélessége arányos volt a hosszúsággal. A csuha ujjai leértek a kéz első izületéig, s a vállnál körülbelül két tenyérnyi szélességben voltak varrva, úgy azonban, hogy a kéz feje felé még inkább kibővül-

¹⁾ Müncheneri kodex. Electio officialium.

²⁾ I. h. 94 a.

³⁾ U. ott. 116 b.

tek. A csuha felett viselt kánizzának sem fodrosnak, sem ránczosnak nem volt szabad lennie a nyak körül, sem pedig a földig leérnie, hanem legalább egy tenyérnyivel rövidebbnek kellett lennie. Az öv közönséges, nehéz kötélből készült.

A kusztoszok figyelmének nem csak arra kellett kiterjednie, hogy a szerzetesek mindannyian megfelelő ruházatban járjanak, hanem arra is, hogy senki a szükséges mennyiségű ruházaton felül ne birjon ilyennel. Néha, kivételképen valamely észszerű oknál fogva azonban megengedhették pl. a laikus testvérek közül a szakácsnak, vagy az ácsoknak, hogy két csuhával birjanak, ezek közül az egyiket munka közben, a másikat pedig azonkívül viselhessék. Az előbbent azonban, ha nem volt rajtuk, a pinczehelyiségben kellett tartaniok, hogy esetleg más is használhassa.

Lábbelit nem volt szabad szerzeteseinknek viselniök, ha csak ez valami okból elkerülhetlenül szükséges nem volt. De még ekkor is vagy a kusztosznak, vagy a házfőnöknek az engedélyét tartoztak előbb kikérni. Aki ezen szabály ellen vétett, büntetésül egy napig kenyéren és vízen bőjtölt.

Megjegyzendő azonban, hogy a lábbeli alatt nem értendő maga a harisnya, vagy a fatalp, vagy az egyszerű saru. Mindazonáltal még sarut sem viselhettek mindnyájan. Így pl. az 1537-ben Berényben megtartott káptalan kimondja, hogy minden egyes kolostorban a kusztosz és a zárda tanácsosai (néhány idősebb szerzetes, akiket szintén diskrétsoknak neveztek) határozzák meg, hogy a szerzetesek közül kik járhatnak sarukban és kik nem.¹⁾ Az 1550-ki váradi káptalan már megengedte, hogy a testvérek a világiakéhoz hasonló lábbelit viseljenek, de ez csak a bokáig érhetett, és semmiféle sallangok nem lóghattak le róla, mert különben viselőjét megkorbácsolták és ezen felül még egy napi bőjtöt is kapott.²⁾ Az 1552-ben ugyancsak Váradon megtartott káptalan ellenben megújítja a berényi gyűlés határozatát, azzal a hozzáadással, hogy ha a kusztoszok és házfőnökök e tekintetben mulasztást követnek el, a tartományfőnök, vagy a vizitator néhány korbácsütésre ítélje őket.³⁾

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1550.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1552. Jónak látjuk már itt megjegyezni, hogy ezek alatt a korbácsütések alatt nem valami »inquisitori« kegyetlenkedést kell érteni, hanem azt az ostromozást, amelyet ők disziplinának neveztek, s amelyet önsanyargatásul bizonyos napokon mindegyik szerzetes elvégzett önmagán. Ezt az ostromozást rendszerint valamely büntetés súlyosításául szabták ki a vétkesekre s vagy maguk végezték önmagukon, vagy pedig egyik társuk mérte vállaikra az ütések.

A szerzetesek még az éjjeli nyugalom idején sem válhattak meg csuhájuktól. A konstitúciók külön megtiltják, hogy valaki — kivéve a betegséget — éjjelre levesse a csuhát, a nadrágot, vagy az övet. Aki ez ellen a tilalom ellen vétett, az másnap büntetésül kénytelen volt, az ebéd ideje alatt, az étteremben a földön ülve, csuha nélkül elkölteni ebédjét.

A zárda szabójának nem csak az új ruhákat kellett megvarrnia, hanem a viselteket is ő tartozott kijavítani, tisztán tartani. Ha ezt nem tette, a házfőnök megbüntette őt.

A szerzetesek attól a zárdától kapták ruházatukat, ahol az alamizsnagyűjtés idején állandóan tartózkodtak. És ha történetesen éppen ez alatt helyezték át más zárdába, az a kusztosz gondoskodott felőle, akinek a kerületébe áttétettek.

A ruhára szükséges posztót, gyolcsot stb. rendszerint itt az országban szerezték be a kusztoszok, akiknek ezekről gondoskodniok kellett. Így tudjuk, hogy az 1535-ki gyöngyösi káptalan úgy intézkedett, hogy mindaddig, míg a káptalan másképp nem rendelkezik, az esztergomi, ozorai, szlavoniai, szentléleki és szécsényi kusztódiák nem Fáróból(?) hanem Szécsényből szerezzék be a ruha szükségletet; a pataki, jenői, bányai kusztódiák zárdái pedig Lőcséről kapják a ruhaneműeket.¹⁾ Néha azonban külföldre is küldöttek ily posztóárúért, mint ez a levelező könyv más helyén olvasható, ahol az író felemlíti, hogy éppen most küldött ki Németországba néhány szerzetest ruhaneműek bevásárlása céljából.²⁾

Hogy mennyi gonddal járt némely esztendőben az egyes zárdákat kellő mennyiségben ellátni a szükséges ruhaneműekkel, azt elképzelhetjük azokból a levelekből, amelyeket a kusztoszok a tartományfőnökökkel, egymással, vagy az egyes házfőnökökkel erre vonatkozólag váltottak.

1534-ben Kussalról, úgy látszik a jenői kusztosz, tudatja az egyik házfőnökkel, hogy ezentul a ruházatra szükségesekeket Szécsényből fogják megkapni, miután Fárót alig lehet veszély nélkül megközelíteni. De most meg Szécsénybe is bajos a közlekedés, részint az árvizek miatt, részint pedig mert az utonálló garázdálkodása a legnagyobb veszélyvel fenyegeti az utasokat; kénytelen tehát a kért szürke prém elküldését a jövő évre halasztani.³⁾

Altalában ez a szürke, ugylátszik evetprém — amit a csuha bélésül használtak — beszerzése, sokat foglalkoztatja a szerzeteseket. Nem vagyok képes ebben a zavaros időben a

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1535.

²⁾ I. h. 238 a.

³⁾ U. ott. 73 a.

testvéreknek szükséges prémet bevásárolni — panaszkodik az egyik kusztos a másiknak; kérlek tehát az Isten szerelmeért, ha a te kerületben maradt valami felesleg, küldj abból számunkra legalább néhány rőfnyit. Szívesen megadom érte az öt forintot is, bár jelenleg pénzzel sem rendelkezünk, de majd kérek kölcsön a konfratertól.¹⁾

Ugyanekkor az esztergomi konvent főnöke is panaszosan tudatja a tartományfőnökkel, hogy ebben az évben nem küldhettek a prémért, mert attól tartottak, hogy a pénztvivő szerzetesek a portyázó ellenség kezébe kerülnek. Kéri tehát, hogy ne hagyja el őket nyomorúságukban, hanem küldjön számukra egy vagy legalább félrőfnyit, az árát majd később készségesen meg fogja téríteni.²⁾

Kénytelen vagyok — írja egy másik kusztosz a szomszéd kusztódia főnökéhez — szent szabályaink értelmében mezitelenségemet felfedni előtted, nehogy hallgatásom büszkeségnek tűnjék fel. A közbiztonság teljes hiánya következtében nem küldhettünk a szükséges prémért, s most a tél közeledtével a legnagyobb zavarban vagyok, hogy mibe öltöztetem szerzetes testvéreimet. Kérlek tehát, hogy a te kusztodiában található maradékból juttass nekünk is, én nem fogom elmulasztani ebbeli jóságodat a szerzet tagjai előtt nyilvánosan elismerni és magasztalni.³⁾

Az egyik szerzetes is panaszkodik a prém hiánya miatt. Egyetlen csuhám van — úgymond — de ez is már olyan régi s annyira elrongyolódott, hogy alig lóg rajtam; pedig az idő már most is elég zordnak ígérkezik.⁴⁾ De még ennél is szerencsétlenebbnek érzi magát egy másik, aki baját így írja le: súlyos bánatom és nagy veszteség ért: a prémből engem illető részt egyik szerzetes társam elvitte, hogy úgymondjam ellopta.⁵⁾

A sok panaszkodás után szinte jól esik olvasni, hogy az ozorai kusztosnak pl. egy izben alkalma volt 100 rőf ajándékba kapott prémet megköszönni.⁶⁾

Néha más is hiányzik, nemcsak a bélésnek való prém. Kérlek tisztelendő atya — könyörög az egyik szerzetes — gondoskodjál számomra csuháról és kámzsáról, mert úgyszólván mezitelen vagyok, és nem tudom, kihez forduljak. Leveletem nem ok nélkül pecsételem le vörös színű viasszal Azt

¹⁾ U. ott. 22.

²⁾ U. ott.

³⁾ U. ott. 20. 1.

⁴⁾ U. ott. 22.

⁵⁾ U. ott. 37.

⁶⁾ U. ott. 27.

akarom ugyanis ezáltal elérni, hogy ebből is látván nagy urí voltomat, még hajlandóbbá légy kérésemet teljesíteni, és ha már előbbi levelemre nem feleltél, legalább erre kapjak választ.¹⁾

1533-ban meghal az egyik szerzetes, akinek Ozorán lakik egy jóismerőse. Ez értesülvén a halálesetről, siet az odaváló házfőnökhöz irt levelében őszinte fájdalomának és részvétének kifejezést adni. A levél végén azonban nem mulasztja el a guardiánt arra kérni, hogy a megboldogult lámpáját ajándékozza emlékül neki: a csuháját pedig szívesen megveszi pénzért. Akármit kíván érte, akár egy és egy fél, akár két forintot, a legrövidebb idő alatt megküldi.²⁾ Az illető megfedekezett arról, hogy a szerzeteseknek tiltva volt a kámzsát vagy más ruhánumút egymásközt értékesíteni.³⁾

Ügylátszik különben, hogy a szerzetesek közt az apróbb szivességek közé tartozott, a kevésbé értékes ruhadarabok s különösen a bőrneműek beszerzése. Így pl. az egyik szerzetest felkérlik Ozoráról, hogy készíttessen egy pár könnyű nyári sarut; figyelmezteti azonban az illető, hogy ne legyen se szűk, se rövid.⁴⁾

Egy másik ugyancsak Ozoráról szarvasbőrből készült szíjat küld szerzetes társának, s kéri, hogy tekintettel az általános nyomoruságra, inkább a jóakaratot tekintse, mint az ajándék értékét.⁵⁾ Hasonló ajándékkal kedveskedik társának egy másik szerzetes is, azzal a különbséggel, hogy egy darab posztót és egy béléstre való prémet is küld.⁶⁾

Emlékszem — írja a harmadik — hogy nemrég felkértél, szerezzek számodra alsónadrágnak való vásznat és lábbelinek való bőrt; a vásznat már előbb elküldöttem, a keeskebőrt most indítom átnak.⁷⁾ Máskor ismét azt olvassuk az egyik szerzetes levelében, hogy a kért vörös bőrre gondja lesz, ámbar azt hiszi, hogy a házfőnök sokkal könnyebben vehetne a vásáron.⁸⁾

A kusztoszok tartoztak az ágytakarókról is gondoskodni. Miből készültek ezek a takarók, milyenek voltak, nem tudjuk. Hogy a legegyszerűebbeknek kellett lenniök, azt onnan is következtethetjük, hogy a szerzetesek felső ruháikban aludtak

¹⁾ U. ott. 20.

²⁾ U. ott. 59 a.

³⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1552.

⁴⁾ Levelező könyv 36 a.

⁵⁾ U. ott. 35 a.

⁶⁾ U. ott. 81 a.

⁷⁾ U. ott. 81 b.

⁸⁾ U. ott. 43.

és párnákat egyáltalában nem használhattak.¹⁾ Azért néha még a takarókban is szükségét szenvedtek. E sorok átadóit — olvassuk a pesti házfőnöknek a kusztoszhoz írt levelében — némely szükséges dolgok beszerzése céljából hozzád küldöttük. Szánakozzál rajtunk és légy segítségünkre. A konventben nincsenek ágytakarók, elküldöttük tehát ezeket a testvéreket, hogy vegyenek. Légy szíves e célra legalább 10 forintot rendelkezésükre bocsájtani; van ugyan nekünk is erre költségünk, de nem tartottuk tanácsosnak, hogy a pénz a testvérek ilyen veszedelmes időben magukkal vigyék. Majd alkalomadtával köszönettel vissza fogom szolgáltatni.²⁾

Nincsenek ágytakaróink — jelentik egy másik zárdából — ha nektek volna kéznél, kiségíthetnétek bennünket.³⁾

Ezek a takarók soha sem váltak a használónak tulajdonává, hanem mindig az illető zárdá birtokában maradtak. Azért ha valaki hosszabb útra magával vitte ágytakaróját és esetleg nem tért vissza többé előbbeni tartózkodási helyére, visszaküldéséről mégis tartozott gondoskodni. Ez alól a szabály alól még a kusztosz vagy házfőnök sem adhatott felmentést. Ha pedig mégis megengedte volna, hogy valamelyik szerzetes takaróját eladja, vagy végleg elvigye, büntetésül három napig kenyéren és vizen bőjtölt és még néhány korbácsütést is kapott. Ugyanigy járt az a házfőnök is, aki a káptalanra magával vitt takarókat elmulasztotta utódljának átszolgáltatni.⁴⁾

Az ágy- és ruhaneműekről, mint mondtunk, a kusztosz és a házfőnök tartozott gondoskodni. A kusztosz beszerzte az egész kusztodia szükségletét, az egyes házfőnökök pedig tőle vették — a zárdá költségén természetesen — a konvent személyi létszámához mért mennyiséget.

Hogy a házfőnököknek ne legyen több gondjuk saját becses személyükre, mint szerzetes társaikra, s hogy az esetleg önzéssé fajulható önszeretet ne ragadja őket visszaélésekre, szigorúan tiltva volt, hogy valamelyik quardian csak a maga beruházásáról gondoskodjék, a házbeliekét pedig elhanyagolja. Az ilyet, ha eljárása kitudódott, a tartományfőnök rövid uton megfosztotta a maga számára megvett ruhaneműektől, és szétosztotta azok közt, akikre a tartomány szokásai értelmében gondjának kellett volna lennie.⁵⁾

¹⁾ Müncheni kodex. Circa vestitura.

²⁾ Levelező könyv 18.

³⁾ U. ott. 16,

⁴⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1552.

⁵⁾ U. ott.

V.

Hogy az itt elmondottakat, és még inkább az ezek után következendőket meg tudjuk érteni, ismernünk kell közelebb-ről azokat a veszteségeket, a melyek a magyar ferenczrendieket a török hódítás következtében érték.

Semmiféle szóáradat nem beszél oly hangosan és világosan, mint e néhány számadat: 1525-ben a tartomány 10 kusztdiából, 73 konventből állott;¹⁾ 1531-ben már csak 9 kusztdia volt 63 zárdával;²⁾ 1548-ban pedig már csak 6 kusztdiát és 31 zárdát mondanak magukénak, még pedig a következőket: az esztergomi kusztdiában: a gyöngyösi, beréni, vámosi zárdákat; az erdélyiben: a kolozsvári, vásárhelyi, medgyesi, tövisi, hunyadi, sebesi, fehérvári, csiki, bakói, thergovistai konventeket; a jenőiben: a váradi, gyulai, csanádi, jenői, zalárdi, szegedi kolostorokat; a bányaiban a szállósit, bányait, báthorit, medgyesaljait, kusalit; a szent-lélekiben: a pápait, thaladit, egervárit, ormosdit, remetinczit; a szécsényiben: a liptóit és galgóczit.³⁾ Vagyis 23 év leforgása alatt összesen 42 zárdát veszítettek el, tehát felénél is kevesebbire olvadt le az általuk birt konventek száma.

Hogy mi történt ezekkel a zárdákkal? A legtöbbet felgyújtotta, romba döntötte a török; néhány elhagyatva, üresen állott, sőt volt olyan is, a melyben az ellenség ütött tanyát. A szécsényi zárdában ma is látható az a két szoba, a melyet egykor állítólag a török pasák laktak.

A szegény barátok szomoruan és tehetetlenül nézték, mint válik romhalmazzá sok esztendőnek fáradságos munkája, mikép semmisül meg mindaz, a mit ők évszázadokon keresztül hangyaszorgalommal építettek. Egyedül a remény maradt meg vigaszul számukra, hogy a hatalmas Isten megelégteli a szerencsétlen nemzet szenvedéseit, és végét veti az oly sűrűn jövő csapásoknak.

E remény teljesülését azonban ők már nem érték meg. A fölējük boruló láthatár mindvégig komor, vészteljes maradt, s a boldogság napját ők már nem látták többé ragyogni a szegény ország felett.

Ők azonban csak vártak és reméltek tovább. Megírták egymásnak a hallott híreket, vigasztalták egymást, vagy elpanaszolták egymásnak bajaikat, de soha nem estek kétségbe sem hazájuk, sem szerzetük sorsa felett, mert a legnagyobb

¹⁾ Fridrich i. m. I. p. 28.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capitali 1531.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1548.

szerencsétlenség közepette is rendíthetetlen bizalommal tudtak imádkozni.

Érdekes, hogy leveleikben, a melyeket ez időben egymással váltanak, a németek ellen csaknem oly mértékű idegenkedést árulnak el, mint a hitetlen török ellen. Semmiféle jót nem tudnak sem az egyik, sem a másiktól, s nem is várnak tőlük egyebet a rossznál, mint a hogy eddig sem tapasztaltak részükről mást.

Félelem és remény közt ingadozik lelkem — írja az egyik Ozoráról 1533-ban. Az egyik oldalon a törökök dülehe fenyeget, a másiktól pedig a német zsarnokság tölt el irtóztatallal, a mely úgyszólván az egész pataki kusztódiát semmivé tette.¹⁾

Ugyanesak Ozoráról kapta az egyik szerzetes ezt a levelet is: semmi újság, de annál több a szállongó hír; mint bizonyosat emlegetik János király jövetelét: a keletiektől senki sem fél. A mi a két külellenséget, t. i. a törököt és a németet illeti, úgy értesültem, hogy egyik sem fogja az országot megtámadni; ha azonban Ferdinánd király nyugtalankodnék, a birodalom veszi vele szemben védelembe János királyt, a ki viszont ígéretet tett, hogy az ő területén meg fogja a németeket védelmezni a török ellen. Azt is rebesgetik, hogy János király, a ki Lippáról Buda felé közeledik, csapatait Pécsre vezeti ellenségeinek megfenyítésére.²⁾

Mi most — írja egy harmadik — folytonos remegés közt élünk; a német ugyanis, mely a határszéleket már részint elpusztította, részint pedig most teszi tönkre, minden módon üldöz bennünket. De nem kevésbbé rettegünk a török ravaszságtól is, a mely a helyett hogy védene, még jobban kifosztogat bennünket, és titokban úgy mint nyíltan, a legnagyobb arczátlansággal hatalmaskodik és rabol. Milyen vége lesz ezeknek a szerencsétlenségeknek? Ne szünjünk meg tehát kérni a Mindenhatót, hogy vessen véget már szenvedéseinknek és fordítsa el haragját tőlünk. Félek azonban, hogy ennél még nagyobb bajok is fenyegetnek bennünket.³⁾

Nincs mit írnom — olvassuk egy 1533-ban Ozoráról írt levélben — de nem hallgathatom el, hogy Isten ostorát látom abban, hogy ezt a szegény, szájalomra méltó országot annyi belső zavar szaggatja széjjel, s katonái egymást öldösik.⁴⁾

Súlyos veszteségek értek bennünket mostanában — írja

¹⁾ Levelezőkönyv 32 a.

²⁾ U. ott. 31 a.

³⁾ U. ott. 36 b.

⁴⁾ U. ott. 39.

a pesti házfőnök — mindazonáltal dicsértessék az Úr neve, a ki mindent jóra fordít.¹⁾

Azok előtt a nagy hadivállalatok előtt, melyeket a török császárok időközönként Magyarország ellen szerveztek s a melyeket rendszeren megelőzőtt hírok, a tartományfőnökök sohasem mulasztották el a köteles óvórendszabályokat megtenni és idejekorán intézkedni, hogy a szerzetesek a fenyegetett vidékekről elvonuljanak, s más bátorságosabb helyen várják be az idők jobbra fordultát. Így midőn 1535-ben hire terjedt, hogy »a keresztény vallás kegyetlen ellensége, a török császár megszállhatlan mennyiségű harczosa élén ismét az országra törni készül, hogy azt teljesen zsarnoki jogara alá igázza, a lakosokat pedig kardébre hányja«, a tartományfőnök azonnal elrendelte, hogy a felyonuló török hordák útjába eső zárdákból az atyák más biztosabb helyre költözzenek, miután úgymond, a nép is vagy elmenekül, vagy ha helyben marad, rablánczra fűzetik: így tehát öppenséggel nem lenne értelme maradásunknak.²⁾ 1542-ben pedig a Váradon ülésező káptalan meghagyta az ozorai kusztosznak, hogy ha a györgyi barátokat a török részről valami baj fenyegetné, telepítse át őket más zárdába.³⁾ Az 1546-ki káptalan hasonló okból elrendeli a remetincezi, héderhelyi, pataki, szentléleki és czekei zárdák kiüresítését.⁴⁾

A szerzetesekre nem is egy egész nagy hadsereg elvonulása képezte a közvetlen veszedelmet, mert mint láttuk, az elől idején kitértek, hanem inkább azok a kisebb-nagyobb ellenséges csapatok, a melyek portyázva száguldottak át egy-egy érkezősíkról mítsen sejtő vidéken, könyeket és vért fakasztván a lakosok szívéből. Az ily váratlan lecsapás alkalmával az illető vidék kolostora rendszeren nem kerülte el a felgyújtás, kirablás veszedelmét és még szerencse volt, ha a szegény barátok közül néhány nem veszítette el e közben életét.

Ilyen szerencsétlenségnek esett áldozatul 1532-ben a sellyei kolostor, a melyet a török csapatok nemcsak feldúltak, hanem a benne lakó 11 szerzetest is megölték.⁵⁾ Hasonló sors érte az ozorai kusztódiához tartozó Csákán 4 szerzetesét ugyanezen évben. Egy szerzetest a Szilágyságban az oláhok, egyet a ruthének öltek meg ez időtájban. Ezt megelőzőleg Esztergom és Galgócz környékén végeztettek ki a törökök egy-egy szerzetest. Galgócz mellett a magyar rablók is megölték

¹⁾ U. ott. 17.

²⁾ Levelezőkönyv 179.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1542.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1546.

⁵⁾ Toldy: Analecta p. 312.

két ferenczrendit. 1545-ben a rablók éjjel rajta ütöttek a szentléleki zárdán, és az egyik szerzetest megfosztották életétől. Ugyanez a sors érte a rend egyik tagját Ozorán, a másikat Baranyában. Egy szerzetes Pesthez közel esett a törökök vérszomjának áldozatul.¹⁾ És mennyien veszték el 1526- és 1529-ben a budai, pesti, esztergomi zárdákból, úgyszintén Palotán, Erdélyben, Szlavoniában.

Nem lehet csodálni, hogy ily körülmények között nemcsak azon panaszkodtak a szerzetesek, hogy mindnyájan a török zsákmányává lettek,²⁾ hanem néha a versengő hazafiak ellen is keserűen kifakadnak. Az emberek — írja ilyen hangulatban az egyik — napról-napra gonoszabbak lesznek, mint eddig voltak. Az örökös viszálykodás, az egyenetlenség, a lobogó lángra felszított gyűlölet annyira elvakítja őket, hogy semmit sem gondolnak a külelenséggel, hanem készebbek közösen elveszni, mint hogy egyik a másíknak a rosszban engedjen.³⁾

Hogy az embereket ily keményen megítélhessék, hogy felőlük ily hangon szólhassanak, ahhoz a lelkiismeretnek az a nyugodtsága, a kötelesség teljesítésből eredő oly fölény, a mulasztás vádjától való olyan foku mentesség volt szükséges, a minővel ők valóban rendelkeztek.

Igaz, hogy ehhez nagy áron jutottak. Ugy kellett ezt sok szenvedés, nélkülözés és munkával megváltaniok. Ki kellett tartaniok, mint az őrtálló katonának a veszedelem színhelyén. Vagy ha a kérlelhetetlen kényszer elviszi is őket egy időre, ismét vissza kell térniök az elpusztult vidékre, a füstölgő romok közé, csakhogy a szegény népet vigasztalhassák. Ebbeli kötelességüket eléje kellett helyezniök saját biztonságuknak, mások lelki életét saját földi életüknek, és nem volt szabad magukat semmiféle tekintetek által eltántorítani engedni arról az útról, amelyen az önfeláldozás véres verejtéke verte ki homlokukat.

Megható az a szeretet, az az atyai gond, amelylyel saját szerencsétlenségeik közepett is hűvekre gondolnak. Irtunk a kusztosznak — közli Szerecsen János feleségével a tartományfőnök 1533-ban — hogy az elhamvadt sellyei zárdába küldjön négy szerzetest a ti és a szegény, szájalomra méltó nép vigasztalására, ha ugyan sikerült némelyeknek a törökök kezeiből kiszabadulni.⁴⁾

¹⁾ Toldy: *Analecta* p. 312—313.

²⁾ *Levelező könyv* 50b.

³⁾ U. ott. 58b.

⁴⁾ U. ott. 87a.

Ismerjük különben a tartományfőnök levelének tartalmát is. Tekintettel azokra a jótéteményekre — olvasuk ebben — amelyekkel Szercecsen Klára rendünket elhalmozta, nem tagadhatjuk meg kérésének teljesítését. Ha tehát a szerzeteseket nem fenyegeti újabb veszedelem Sellyén, és a multkori öldöklés nem irtotta ki teljesen a lakosokat, küldj ide négy testvért, ugymint egy házfőnököt, egy áldozárt és két laikus rendtagot. Olyanokat válassz ki azonban, akik erre maguk is önként vállalkoznak, miután csak ilyenektől lehet várni, hogy működésükkel a népnek igazán javára szolgálnak.¹⁾

Természetes másrésről, hogy sem a tartományfőnök, sem pedig a kusztoszok nem rendelkezettek a szerzetesek életével, sőt tartozó kötelességük volt társaik életét a veszedelemtől lehetőleg óvni. Innen van, hogy több esetben az e tekintetben rájuk nehezedő felelősség érzetében kipurcsoznak a szerzeteseket a fenyegetett zárdákból, vagy nem engedik meg, hogy oda visszatérjenek, bár kétségkívül találkoztak volna köztük olyanok, akik az önfeláldozás elszántságával állották volna meg helyeiket, ha tudják, hogy ezzel a szegény hívek lelki üdvének használnak.

Az előbb említett levélben több ilyen intézkedést találunk.

Az olyan zárdákban — írja a tartományfőnök a kusztosznak — amelyeket az ellenség nem égetett fel, megmaradhatnak a szerzetesek, ha el vannak látva a szükséges enni és inni valókkal; Csákánból azonban helyezd át őket más helyekre. Ezen áthelyezésnél a legnagyobb óvatossággal szükséges eljárni, nehogy a kegyurak valamely módon a szerzetesek ellen ingereltessenek. Mindenek előtt a ftemplom és zárda azon értékesebb tárgyait kell titokban elszállítani, amelyeket a zárda lakói szereztek be; azokat pedig, amelyeket a kegyurak időről időre ajándékoztak a kolostornak, néhány hiteltérdemlő egyén jelenlétében vissza kell téríteni az adományozóknak, vagy azok örököseinek. Az átvétel megtörténtéről a szerzetesek szerezzenek maguknak az illető uraktól hiteles elismervényt. Vigyék magukkal az összekoldult bort is, ha mind nem is, legalább egy részét. Mikor mindezeknek az elszállítása megtörtént, legelőször a kusztosz egyik szerzetes társa kíséretében hagyja el a zárdát; négy vagy öt nap múlva a szerzetesek kettenkint vagy négyen együtt utazzanak uj állomáshelyeikre, legutolsónak a házfőnök költözzék ki a kolostorból a még ott maradt rend-

¹⁾ Levelező könyv 40.

tagokkal. Elutazása előtt közvetlenül azonban még egyszer keresse fel a kegyurat, és sorolja fel előtte azokat az okokat, amelyek a szerzeteseket távozásra kényszerítették. A patronus kénytelen lesz mindenbe belenyugodni, mert a kolostor már a leégés előtt is rászorult a tatározásra, és még sem volt hajlandó segítséget nyújtani, annál kevésbé fog most az épület újból való felépítésére vállalkozni; már pedig a szerzetesek erre a maguk erejéből teljesen képtelenek. Te pedig — ugymond a tartományfőnök — el fogod tudni helyezni a zárda lakosait kuszodiád egyéb helyein, ha mindgyárt kevésbé bővelkednek itt-ott a szerzetesek a mindennapi ellátásra szükséges élelmi szerekben. A pakosi kolostor maradjon továbbra is lakatlanul és ne engedj odaköltözni még olyanokat se, akik erre önként vállalkoznának. Annak idején, ha az ott tartózkodás nem fog amnyi veszéllyel járni, a rend nem fog vonakodni a zárdát ismét benépesíteni. A perecskeiek ítéljék meg maguk, olyanok-e ott a viszonyok, hogy továbbra is megmaradhatnak. Ha remélik, hogy nem lesz bántódásuk, ám maradjanak. Ugyanez áll a budaiakra is. Ha pedig a török veszélyeztetné őket, vonuljanak el biztosabb helyekre.¹⁾

A perecskei zárdát a török két ízben is felégette és kirabolta. A házfőnök a kusztosz rendeletéből később visszatért ugyan s tehetsége szerint helyreállította az épületet, de azután ismét menekülniök kellett. Ügylátszik azonban, hogy a zárda kegyura nehezen nélkülözte a szerzeteseket, mert mihelyt a fenyegető veszedelem elmúlt, arra kérte a káptalan, hogy küldjön a zárdába egy házfőnököt 6—8 szerzetes kíséretében. Ennyien — ugymond — szépen megélhetnek itt. Mi ugyanis — folytatja a levél írója — kiváló tisztelettel viseltetünk a ti rendetek iránt, s kegyeletünk különös tárgyát képezi a zárda is, mert itt nyugsznak szüleink, testvéreink és gyermekeink hamvai. Mondjátok érettünk két misét, egy Miatyánkot s Üdvözlégy Máriát, és kérjétek az Istent, hogy tartsa meg Isten gyermekeinket a mi lelkünk üdvére, és az áldott Üdvözítő nevének dicsőségére.²⁾

A levél keltezésének éve nincs a Formularéban feljegyezve. Hihetőleg 1533 után iratott, mert az ez évben megtartott káptalan rendelte el, hogy a török kézben lévő Perecskéről, ahol a szerzeteseket folytonos veszedelem környékezi, a zárdabeliek kiköltözködjének, miután előbb a kolostort a kegyurnak resignálták.³⁾

¹⁾ Levelező könyv. 40.

²⁾ U. ott 95 a—b.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1533.

Hasonlóképpen intézkedett a káptalan a csákáni zárdára vonatkozólag is, elrendelvén, hogy a kolostor elhagyása a kegyúrnak és a püspököknek is bejelentessék.¹⁾

Az 1537-ki káptalan megtiltja a szerzeteseknek, hogy a pákosi zárdában tartózkodjanak, ha tehát az odaváló kegyúr a kolostort más nemzetbelieknek óhajtaná átengedni, ezt bátran megteheti. Ugyancsak meghagyják a káptalan atyái, hogy a gerlai zárdát is adják át a kegyúrnak és a szerzetesek költözzenek át más helyre.²⁾ Zalárdon azonban megmaradhatnak a szerzetesek, sőt a megkezdett építkezést is folytathatják.³⁾

1542-ben elrendeli a káptalan, hogy a csákáni zárdából vonuljanak ki a szerzetesek; ha majd újból fel lesz építve, ismét visszatérhetnek. Pest város hatóságának kérését, hogy t. i. több szerzetest küldjenek hozzájuk, nem tartja teljesíthetőnek a káptalan. A zavaros időben, amikor az utazás a legnagyobb veszéllyel jár, nem tehetik ki a rendtársakat annak a szerencsétlenségnek, hogy megölessenek, vagy török fogságba jussanak. Nem rég is Rákos közelében két szerzetest gyilkoltak le. Ha majd a közbiztonsági állapotok kedvezőbbé válnak és a városi hatóság kieszközli, hogy a pesti zárdát a török a szerzeteseknek visszaadja, a rend nem fog vonakodni a szerzetesek létszámának szaporításától. Addig is azonban, míg ez bekövetkeznék, szólítsa fel az előjáróság azt a négy szerzetest, akik ez idő szerint a harmadrendiek házában tartózkodnak, hogy maradjanak köztük, prédikáljanak nekik és gyóntassák őket. A káptalan ugyanis nem meri magára vállalni a felelősséget, hogy őket az engedelmségre való hivatkozással erre rákényszerítse, és esetleg kitegye őket annak, hogy a török kegyetlenkedésnek áldozatul essenek.

Hasonlóképpen elrendeli a káptalan, hogy mindaddig, míg Buda török kézben lesz, a budai zárda ne kapjon házfönököt, hanem a kusztosz és a pesti házfönök gyakorolják itt is a felügyeletet. Ha azután a török kivonul a városból, azonnal két szerzetes küldessék át Pestről Budára.

A felfalui zárda elpusztulását egyszerűen tudomásul veszi a káptalan.⁴⁾

1546-ban elrendeli a káptalan, hogy a török részről fenyegető veszedelem miatt költözzenek ki a szerzetesek a

¹⁾ U. ott.

²⁾ Az 1531-ki váradi káptalan még úgy határozott, hogy ha Ábrahámfy megelégszik négy szerzetessel, úgy menjen Gerlára ennyi, ha pedig keveselné e számot, küldessék hat. U. ott. Acta capituli 1531.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1537.

⁴⁾ Gyöngyösi kodex Acta capituli 1542.

remetinczi, héderhelyi és pataki zárdákból. Ugyszintén hagyják oda a szentléleki és czekei zárdákat is.¹⁾

Mindezekkel a veszteségekkel szemben alig tudunk esetet, hogy szerzeteseink valahol ujonnan megtelepedtek volna, vagy csak újabb építkezéseket is eszközöltek volna. Egyedül az 1546-ki váradi káptalan határozatai közt találjuk némi nyomát annak, hogy a rend új kolostort kapott, mint pl. ekkor Ormondon.²⁾ 1531-ben Tordán egy házat ajánlanak fel nekik, de csak megszálló helyül.³⁾ Ugyanezen évben megengedi a rendi tanács, hogy a tövisi zárda templomának falához a kegyuraság kápolnát építhessen.⁴⁾

1531-ben a kegyuraság kérésére a gyulai házat konventté emelik és a templomban orgonát állítanak fel.⁵⁾ Ugyanezen évben újból felépítik kőből és téglából a báthori kolostorban az ebédlőt és konyhát.⁶⁾

1533-ban a zalárdi konventben három czellából álló betegszobát, és egy könyvtárt építenek.⁷⁾ 1548-ban pedig kolozsvári templomuk tetőzetét javíttatják ki.⁸⁾

1544-ben Bethlen Farkas és Kendi Ferencz lépéseket tettek a tartományfőnökségnél, az elpusztított felfalusi zárda felépítése és benépesítése iránt. Az ez évben Váradon ülésező káptalan, amely elé a tartományfőnök az ügyet határozathozatal végett terjesztette, nem idegenkedett a kérés teljesítésétől, de csak bizonyos feltételek alatt. Az első ezek közt az volt, hogy a földesúr kötelezze magát az oda küldendő szerzeteseket minden rendelkezésére álló eszközzel megvédelmezni a terjeszkedő lutheranizmus veszélyei ellen. Ezen felül mentse fel egyik jobbágját minden teherviselés alól, s ezt mint konfrátert bocsássa a zárda rendelkezésére, hogy a szerzetesek számára felajánlott adományokat a pápai engedmények értelmében kezelje. Harmadszor, ha a kegyuraság később megfelelkezne ígéretéről, és nem részesítené a zárda lakóit kellő oltalomban, vagy nekik bármi tekintetben megnehezítené az ott tartózkodást, a szerzetesek bántódás nélkül távozhassanak Felfaluból. Végre a földesúr által rendszeresen megajánlani szokott következő adományokat köttették ki maguknak: kapjon a zárda 3 hordó bort, 32 mérő búzát, 4 vágni való szarvasmarhát, 6 tehenet, 32

¹⁾ U. ott. Acta capituli 1546.

²⁾ U. ott.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1531.

⁴⁾ U. ott.

⁵⁾ U. ott.

⁶⁾ U. ott.

⁷⁾ U. ott. Acta capituli. 1533.

⁸⁾ U. ott. Acta capituli. 1548.

juhot és néhány ökröt a zárda felépítéséhez szükséges kő- és faanyag szállítására. A zárda ne legyen fallal, hanem csak sövénynyel kerítve. Az egyes czellák, az étterem, a konyha, a pinczehelyiség azonban kőből építtessenek.

Bethlen ugyanezen alkalommal még egy másik helyre is szerette volna letelepíteni a szerzeteseket, s megígérte nekik, hogy a zárda minden szükségleteiről ő fog gondoskodni, ha kérelmét teljesítik. A káptalan azonban visszautasította az ajánlatot, mert nem látta eléggé biztosítva a zárda jövőjét. Attól tartottak ugyanis, hogy ha Bethlen meghal, a szerzetesek egyedül csak a hívek könyöradományaira lennének utalva, abból pedig azon a vidéken, a hol a lutheranizmus hódítása következtében a nép kegyes jámborsága csaknem tisztára kiveszett, nem lennének képesek megélni.¹⁾

Sokszor azonban a legmaradandóbb biztosítékok, és a legjobb akarat mellett sem voltak szerzeteseink abban a helyzetben, hogy valamely újabb helyen letelepüljenek. Hisz annyira megfogyatkoztak számban, hogy még a megmaradt zárdákat sem voltak képesek a kellő személyzettel ellátni. Panaszskodol — írja a tartományfőnök Ozoráról 1533-ban az egyik kusztosznak — hogy kerületedben még néhány szerzetesre lenne szükség. De ugyan hol vannak elegend, és nem kellene-e minden egyes kusztódiában még több áldozárnak, növendéknek és laikus fráternek lennie? Légy tehát te is megelégedve mások példájára azzal a létszámmal, amely felett rendelkezel.²⁾ 1535-ben pedig kénytelen volt a tartományfőnök többeket áthelyezni az egyes kolostorokból, miután néhol oly csekély számmal voltak a szerzetesek, hogy sem az isteni tiszteletet nem lehetett végezni, sem pedig az alamiznaszedés idején nem voltak képesek a szükséges élelmi szereket beszerezni.³⁾

Pedig ahol csak tehették, kisegítették egymást a szomszédos zárdák. Irtam — tudatja Kussalról a tartományfőnök az egyik házfőnökkel — a kusztosznak, hogy két, vagy legalább egy, az ács-mesterséghez értő laikus testvért küldjön zárdátok kitatarozására.⁴⁾ Ha a mi ácsaink — jelzi ugyanő egy más alkalommal — Szöllösön, vagy egyebütt megszakíthatják munkájukat, a ti zárdátokat fogják elsősorban helyreállítani.⁵⁾

A zárdák pusztulása, a rend tagjainak létszámában beállott nagymérvű apadás, természetesen maga után vonta a

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1544.

²⁾ Levelező könyv. 39.

³⁾ U. ott. 121. a.

⁴⁾ U. ott. 43.

⁵⁾ Levelező könyv 43. b.

területi beosztás megváltoztatását is. Az egyes káptalani határozatok közt többféle intézkedéseket találunk erre nézve.

Az 1535-ki gyöngyösi káptalan a vámosi zárdát a pataki kuzstódiához csatolja, a lipthóit pedig a szécsényihez, úgy hogy az elpusztult sóvári kolostor területén ezentúl a lipthói szerzetesek szedjék az alamizsnát.¹⁾

1546-ban a vámosi zárdát az esztergomi kuzstódiába osztják be, a galgóczy és lipthói zárdákat pedig, a kusztoszság és a házfönökség egyesítésével, a szécsényi kuzstódiához tartozónak mondják ki. A szalkai, almási és apáti területeken az alamizsna szedés jogát a szegedi szerzetesek számára biztosítják.²⁾ Azon a területen, a hol a gyulai zárdá lakói szedték az alamizsnát, 1531-ben hat majort átengednek a gerlai kolostor szerzeteseinek.³⁾

1542-ben pedig úgy határoz a káptalan, hogy az elpusztult Köröshegyhez tartozó Súr melléken a jövőben az egervári zárdabeliek szedjék az alamizsnát, ha ugyan el mernek oda menni.⁴⁾

1535-ben a vizitáció könnyebb végzése céljából ketté osztják az erdélyi kuzstódiát. Az egyiket elnevezik kolozsvári-nak s ebbe osztják a kolozsvári, medgyesi, tövisi, sebesi zárdákat; a másikba, a vásárhelyibe pedig: a vásárhelyi, felfalusi, fehervári, csiki és bakói zárdákat.⁵⁾ Ez az intézkedés azonban, úgy látszik, nem vált be, mert a két év múlva Berényben megtartott káptalan ismét egyesítette a megosztott kuzstódiát.⁶⁾

KOLLÁNYI FERENCZ.

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1535.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1546.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1531.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1542.

⁵⁾ U. ott. Acta capituli 1531.

⁶⁾ U. ott. Acta capituli 1537.